

Grondslag of politieke koers?*

De dissertatie van dr. R. S. Zwart, 'Gods wil in Nederland' biedt een waardevolle beschouwing over de totstandkoming van het CDA. In zijn wens om de betekenis die de grondslagdiscussie in de literatuur doorgaans krijgt te relativeren schiet Zwart echter te ver door en geeft hij de betekenis van de discussie over de politieke koers een te zwaar accent.

Drs. J.J. van den Berg gaat in zijn recensie vrijwel niet in op een opvallende uitspraak van Zwart. Dit betreft zijn stelling dat niet de discussie over de grondslag van het CDA de oorzaak is van de trage vorming van deze partij maar de onenigheid over de politieke koers. Centrale vraag was aldus Zwart: Wordt het CDA een middenpartij of krijgt het een progressief karakter?

Een uitdagende opvatting voor hen die - zoals ik - de vorming van het CDA, vanaf de start van de groep van 18 in 1967, bewust hebben meegemaakt. Graag wil ik enkele kanttekeningen bij deze stelling plaatsen.

Zwart sluit hier in feite aan bij het standpunt dat eind jaren zestig door de christen-radicalen werd geformuleerd. Zij beklemtoonden dat een politiek gebaseerd op het Evangelie per definitie

een radicale politiek moest zijn. Terecht stelt Van den Berg in zijn recensie dat Zwart weinig oog heeft voor de overtuiging van de christen-radicalen, met name in de ARP, dat het mogelijk bleef om uit de Bijbel algemeen geldende politieke richtlijnen af te leiden. Als 'vage middenpartij' had de te vormen christen-democratische partij voor hen geen waarde. Bovendien wilden de radicalen de uitvoering van het christen-democratisch programma gewaarborgd zien door vorming van een kabinet met de PvdA.

Dr. H. van Spanning

Bezwaren

Welke bezwaren bestonden er tegen de-

** Dit is een reactie op het artikel 'De ideologische component in de totstandkoming van het CDA' van drs. J.J. van den Berg dat in het maartnummer van Christen Democratische Verkenningen is verschenen.*

ze opvatting? Vooral in de CHU en de KVP achtten velen het niet mogelijk om een directe verbinding te leggen tussen uitspraken in de Bijbel en concrete politieke programmapunten. Daarnaast zagen zij -met velen in de ARP- de voorkeur bij de radicalen voor politieke samenwerking met de PvdA niet als een bevestiging van de christen-democratische identiteit maar juist als symptoom van het ontbreken daarvan. Ten onrechte maakten de radicalen volgens hen de vraag naar de uitvoering van het programma tot alles beheersende norm. Centraal stond voor deze meer gematigde stroming de vraag of katholieken en protestanten, verenigd in één christen-democratische partij, met het Evangelie als uitgangspunt een eigen identiteit konden ontwikkelen naast liberalisme en socialisme. In dat kader was voor hen de door KVP-voorzitter De Zeeuw bepleite erkenning van andere inspiratiebronnen naast de Bijbel een zeer fundamentele vraag.

In hoeverre heeft nu de discussie inzake de politieke koers de vraag naar de grondslag van het CDA gedomineerd? Zwart meent dat bij de discussie die mr. W. Aantjes aanging op het eerste CDA-congres in 1975 en het ijveren van mr. H.K.J. Beernink voor een amendement op de grondslagformulering in feite de grondslagdiscussie werd gebruikt om een strijd over de politieke koers uit te vechten. Aantjes wenste een evangelisch-radicalen koers. Beernink wilde met het in de statuten vervangen van de term 'Evangelie' door 'de hele Bijbel' de progressieven een hak zetten, aldus Zwart. De schrijver komt tot deze stellingname zonder dat hij zijn visie duidelijk onderbouwt. Maar zelfs als we aannemen dat voor Aantjes en Beernink de vraag naar de politieke koers domineerde boven de grondslagkwesitie mag dit niet als

kenmerkend voor de discussie in zijn totaliteit binnen de christen-democratie worden beschouwd. Zwart laat voortdurend een aantal aspecten van de grondslagdiscussie onderbelicht.

In de eerste plaats neigt hij er toe de betekenis van de grondslagdiscussie te onderschatten. De vraag naar de erkenning van andere inspiratiebronnen naast het Evangelie was niet alleen tijdens het optreden van De Zeeuw, als voorzitter van de KVP, van belang. Het vormt-geheel afgezien van een discussie over de politieke koers- ook anno 1996 een essentieel gegeven voor de geestelijke grondslag van het CDA. Ik verwijs in dit verband naar de gedachtenwisseling over de vraag naar het lidmaatschap van het CDA van personen die een niet-christelijke godsdienst dan wel geen godsdienst belijden.

Daarnaast was de discussie over de politieke koers, tijdens de vorming van het CDA, zowel binnen de kring van de radicalen als bij hun tegenvoeters (de Centrumgespreksgroep in de CHU en de Verontrusten in de ARP) niet voor allen het overheersende thema. Een aantal radicalen heeft inderdaad consequenties getrokken uit de door het CDA gekozen politieke koers. Zij gingen -op verschillende momenten- naar de PPR, de EVP of de PvdA. De Verontrusten en de sympathisanten van de Centrumgespreksgroep vonden voor een deel politiek onderdak in de RPF. Een aantal KVP-aanhangers ging over naar de RKP. Onder zowel de radicalen als onder de verontrusten bleven velen uiteindelijk het CDA echter trouw. Onder hen bevonden zich zowel Aantjes als Beernink.

Grondslagdiscussie onderbelicht

Zwart kan de vorming van het CDA vanaf grotere afstand bezien dan dit

voor mij mogelijk is. Het voordeel voor Zwart is dat hij in een aantal gevallen meer zicht heeft op de grote lijnen. Dit maakt zijn dissertatie tot een waardevol boek. Soms echter geeft hij bepaalde ontwikkelingen, die in de tijd dat zij speelden van grote betekenis waren, te weinig aandacht. Dit is met name het geval bij kwesties rond de grondslag van het CDA. Als voorbeeld noem ik de discussie die in het voorjaar van 1972 plaats had tussen KVP-fractie-leider Andriessen en KVP-voorzitter De Zeeuw. Zwart volstaat hier in een voetnoot met een verwijzing naar de studie van Ten Napel over de totstandkoming van het CDA. Maar juist in deze discussie met De Zeeuw - die op een zeer cruciaal moment werd gevoerd via artikelen in het maandblad 'Politiek Perspectief' - maakte Andriessen enkele belangrijke opmerkingen over de betekenis van een gemeenschappelijke grondslag als ideologische basis voor een politieke partij. Hij wees er onder meer op dat nevenschikking van inspiratiebronnen -c.q. christendom en humanisme- in de praktijk neerkwam op het opgeven van inspiratiebronnen als dragende grond voor een partij als collectiviteit.

Een ander voorbeeld waar De Zwart een te ongenueanceerd beeld van de werkelijkheid schetst betreft zijn weergave van de opvattingen van de binnen de CHU opererende Centrumgespreksgroep. Primair wilde deze groep voorkomen, aldus Zwart, dat de CHU door linkse krachten werd overgenomen. Het ging hen dus niet om de grondslag maar om de koers en zij gebruikten het beginselprogramma om de gematigde koers van de CHU veilig te stellen. Deze visie is op zichzelf verdedigbaar maar zij berust op een interpretatie van Zwart die ik niet deel. De realiteit was gecompliceerder. Naast voorstanders

van een duidelijk anti-socialistische koers waren er binnen de Centrumgespreksgroep voorstanders van versterking van de principiële christelijke grondslag en personen die het hervormd-protestants klimaat wilden handhaven en aarzelend stonden tegenover fusie met katholieken.

Zwart heeft doorgaans wel oog voor deze en andere nuances maar hij kan ze moeilijk plaatsen in het beeld dat hij zich van de totstandkoming van het CDA heeft gevormd. Soms wordt dit in zijn tekst zichtbaar. Zo is bij voorbeeld zijn betoog over de betekenis van de grondslagdiscussie naast de discussie over de politieke koers in de Slotbeschouwing op blz. 257 veel genuanceerder dan de stellingname die hij op dit punt betreft in zijn conclusies met name op blz. 252.

Een belangrijke impuls

Zwarts dissertatie draagt de kenmerken van een auteur die de vorming van het CDA van grotere afstand beziet dan hen die destijds alle discussies hebben meegemaakt. Tevens confronteert het ons met de juistheid van de stelling dat de beoordeling van politieke standpunten - zowel in de actualiteit als in historisch perspectief - nooit waardenvrij kan zijn. Ik hoop dat Zwart en met hem veel andere jonge historici met hun werk de gedachtenwisseling over grondslag en koers van het CDA een belangrijke impuls zullen geven.

Dr. H. van Spanning is beleidsmedewerker van de CDA-Tweede kamerfractie. Hij publiceerde onder meer 'De Christelijk-Historische Unie 1908-1980' (dissertatie Leiden 1988) en 'In dienst van de theocratie, korte geschiedenis van de Protestantse Unie en de centrumgespreksgroep in de CHU' (Zoetermeer 1991).